

ДИДАКТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ СТРУКТУРИ ЗАВДАНЬ РУХОВОЇ ДІЇ В СПОРТИВНІЙ ПРАКТИЦІ

Носко М.О., Синіговець В.І.

Чернігівський державний педагогічний університет імені Т.Г.Шевченка

Рухова діяльність спортсменів представляє собою комплекс рухів, операцій (автоматизований компонент дії), які реалізуються в процесі вирішення певних завдань, і характеризується біомеханічними параметрами, а також енергетичними затратами. Сукупність рухів може бути відносно простою (ряд послідовних дій, операцій) і ускладненою (комплекс взаємопов'язаних систем руху) [3].

В процесі пізнання, оцінки і побудови рухової дії спортсмен використовує модельні уявлення про об'єкт дослідження, його конкретність, ступінь складності, можливість здійснювати варіативні операції по його раціоналізації та інше. В теорії спортивної техніки моделювання визначається як процес відображення, уявлення рухової дії спортсмена, рухового завдання і процесу його вирішення для виявлення суттєвих параметрів (просторових, часових і силових). В процесі вирішення рухового завдання складається цілий комплекс дидактичних моделей - нормативних, біомеханічних, фізіологічних, психологічних та інших.

Під руховим завданням необхідно розуміти систему модельних уявлень про умови, вимоги і засоби досягнення поставленого результату, яка змінюється у відповідності з відношенням суб'єкта дії до ситуації завдання. З педагогічної точки зору необхідно відмітити два важливих методологічних положення. По-перше рухове завдання існує тільки в формі модельних уявлень, які є засобом пізнання і відображення об'єктивної реальності. По-друге, рухове завдання не тільки відображає об'єкт, а і відношення до нього [1].

Технологія дидактичного моделювання систем рухів по суті означає трансляцію вихідного, "зовнішнього", завдання (існує незалежно від спортсмена) в завдання суб'єкту - модель результату (залежить від спортсмена).

Дидактичне моделювання рухового завдання відбувається, як правило, в три етапи: 1) визначення компонентів завдання (таксономічна модель); 2) виявлення структури компонентів (структурна модель); 3) визначення динаміки взаємодії компонентів (функціональна модель) [3].

Таксономічна структура рухової дії включає такі компоненти: ситуацію, умови, цілі завдання, цільові установки, вимоги та засоби. Дані елементи представляють собою не автономні, не відокремлені, які послідовно змінюються в процесі моделювання, а підсистеми, які взаємодоповняють одна одну.

Структурна модель представлена на рис. 1. як дві взаємопов'язані підсистеми: "ситуація-умови-цілі" (відображає вихідний стан) і "цілі-установки-засоби" (проектую заданий стан).

Функціональна модель - це дії, які використовуються при проектуванні системи (прийняття рішення, постановка цілей, кількісне визначення, вимірювання, оцінка, оптимізація, програмування, управління, діагностика та інше).

Умови завдання. Моделювання завдання тісно пов'язане з сукупністю умов, в яких виконується рухова дія. Умови завдання - це не тільки фактори об'єктивної реальності, але і результат активної взаємодії особистості і середовища. Спортсмен, використовуючи механізми стереотипізації,

вибірковості, відбору інформації, виділяє серед них відомі йому ті умови, які найбільш значимі для вирішення поставленого завдання.

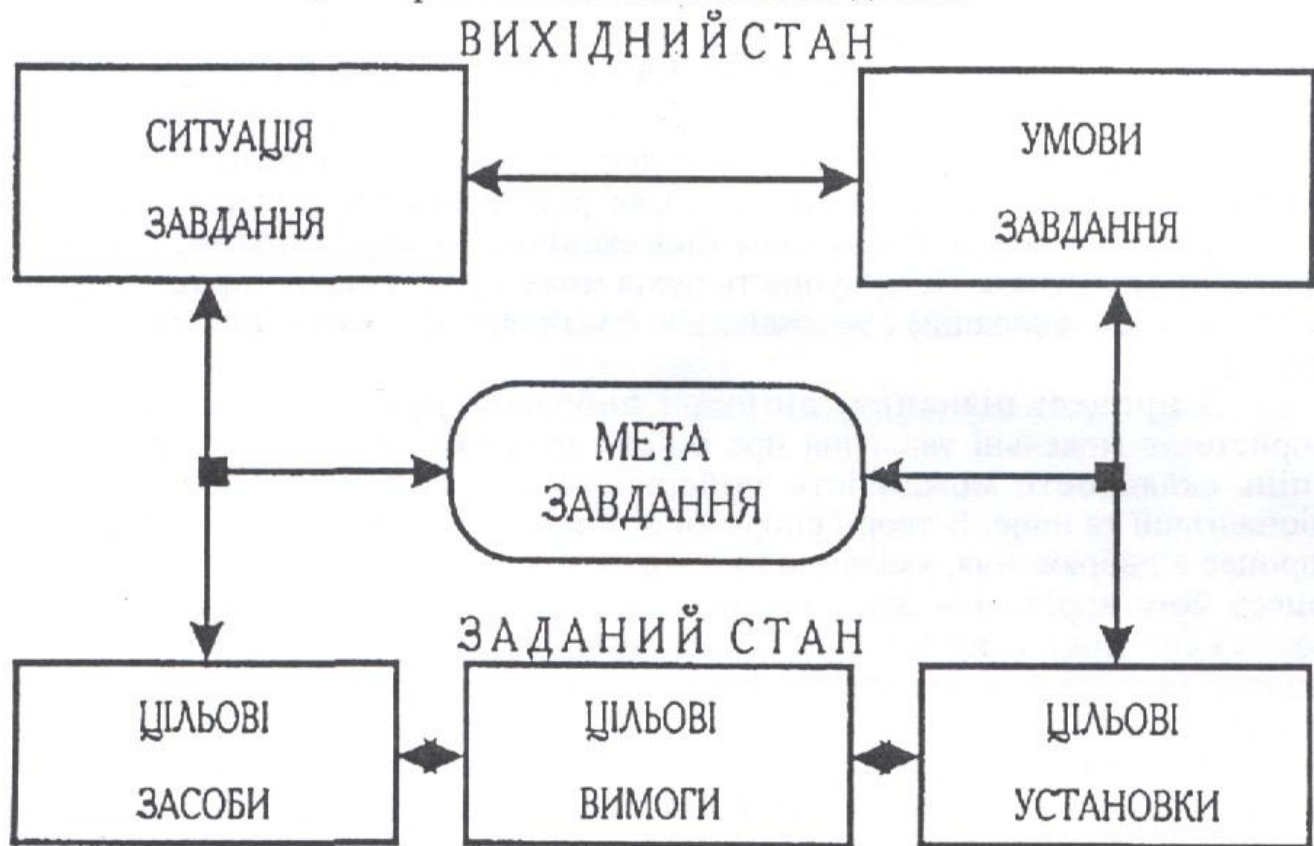

Рис. 1. Структура рухового завдання

Необхідно виділити три групи факторів, які визначають діяльність спортсмена при вирішенні завдання. Перша група факторів пов'язана з технікою рухової дії, друга - з середовищем в якому спортсмен реалізує свою діяльність, третя - представляє собою сукупність морфо-функційних якостей і неформальних якостей спортсмена.

Ситуація завдання. Ситуацію завдання необхідно розглядати як взаємодію суб'єкта і обставин. Обставини є ситуацією, коли в них приймають участь люди, а в даному випадку спортсмени. В умовах змагань спортсмен не може бути абсолютно впевненим, що всі внутрішні механізми, які забезпечують рухову діяльність, в необхідний момент будуть функціонувати оптимально. Підвищена відповідальність за спортивний результат може приводити до невідповідної мотивації, розладам самооцінки, падінню критичного мислення.

Аналіз і оцінка ситуації завдання пропонує розширення пошукових процесів до її осмислення, до виробітки певної стратегії і тактики рухового рішення. Важливим при цьому є вміння спортсмена вибирати необхідну інформацію, давати їй адекватну оцінку і відповідно діяти. Велике значення при цьому має стресотолерантність спортсмена - стійкість по відношенню до стресорів.

Фактори, які детермінують ситуацію завдання (інформаційний дефіцит, недоліки технічної підготовки, психологічна напруга та інші), являються необхідними, але недостатніми для того, щоб спортсмен дійсно володів певною ситуацією. Необхідно також бажання і цілеспрямованість спортсмена ліквідувати труднощі, які виникли.

Мета завдання. Під метою завдання розуміють свідоме передбачення

бажаних і потрібних спортсмену результатів вирішення завдання і способів їх досягнення за допомогою певних засобів. Мета - це певний процес пізнання і перетворення, в ході якого спортсмен оцінює, усвідомлює її реальність.

Вибір і прийняття мети - це прийняття певних обов'язків, відповідальності за виконаний вибір. Якщо до вибору мети спонукають зовнішні обставини, суб'єктивна відповідальність буде виражена в меншій мірі. Якщо спортсмен виробляє мету самостійно, за своєю волею і ініціативою, він стає відповідальним сам перед собою. Чим вище рівень вибираємо мети, тим вище рівень підготовленості спортсмена, тим вище його самооцінка.

Мета рухового завдання може бути представлена на різних рівнях узагальнення: як глобальна, генеральна мета дії і як велика кількість параметрів рухового результату. При проектуванні рухової дії кожна підсистема рухів або елементарний рух може мати декілька підцілей, які пов'язані поміж собою координаційними і субординарними відношеннями. Мета є системоутворюючим фактором у вирішенні рухового завдання. Вона одночасно може бути і метою-проектном (способом представлення) кінцевого результату, і метою-програмою (способом його досягнення), і реалізованою метою (руховим результатом).

Цільові установки. Актуальні вимоги спортсмена, який вирішує рухове завдання, знаходять відображення в установках стану особистості "операційної готовності". Цільова установка розглядається нами як функціонально-інтегруюча (мотиваційна, направляюча і оцінююча) готовність спортсмена діяти в конкретних умовах ситуації завдання відповідно мети. Вона виражає намір діяти вибірково-визначеним шляхом згідно накопиченої інформації.

При моделюванні спортсменом рухового завдання цільова установка може мати такі функції: детермінуючий процес розробки цільової програми відповідно з рівнем його вимог, суб'єктивних переваг і готовності до ризику; "вибірковий фільтр" по відношенню до можливим цілям - вибір цілі, яка відповідає реально діючій установці; результату трансформації цілей; засоби спрощення і упорядкування цілей, а також контролю над ними.

Необхідно відмітити, що через цілеустановки каналізується зона пошуку рухового рішення, конкретизується операційний замисел мети і визначаються принципи і способи її досягнення.

Цільові вимоги. Система цілей і установок при моделюванні завдання задає деяку оціночну шкалу цінностей за допомогою якою визначаються цільові вимоги до проектуємої рухової дії. Ці вимоги представляють собою сукупність нормативно-цільових характеристик, які відповідають визначеним критеріям біомеханічної доцільності і раціональності. Виходячи з єдності змістовної (предметної) і процесуальної (операційної) сторін діяльності, біомеханічні вимоги можуть відноситися до механізмів і способів дії (орієнтовані на систему рухів) або до рухового результату (орієнтовані на цільові призначення).

Нормативні вимоги заключаються в традиціях, етикеті, правилах змагань та інше. З педагогічної точки зору процес засвоєння нормативно-цільових вимог характеризується такими основними ознаками: розумінням (пізнавальний аспект), визнанням (оціночний аспект), намагання діяти згідно вимог (перетворюючий аспект), відповідності можливостям спортсмена (аспект здібностей).

Регулятивна функція нормативно-цільових вимог може бути стимулюючою (спонукаючою до певної діяльності), лімітуючою (обмежуючою її) і забороняючою.

Цільові засоби. Про проектування рухової дії можливо говорити тоді, коли у спортсмена “спроектувалася” мотиваційну структуру діяльності і виникаючі на її основі емоції і цінності, суть і значення, цілі і установки. Необхідно відмітити, що проектно-суттєві структури рухової дії формуються в свідомості спортсмена поступово, а не задаються однозначно нормативним структурам (рис. 2.). При цьому спортсмену повинен виконати пошук цільових засобів вирішення завдання. Рухові рішення виробляються в процесі оціночної діяльності, на основі системи ціннісної орієнтації.

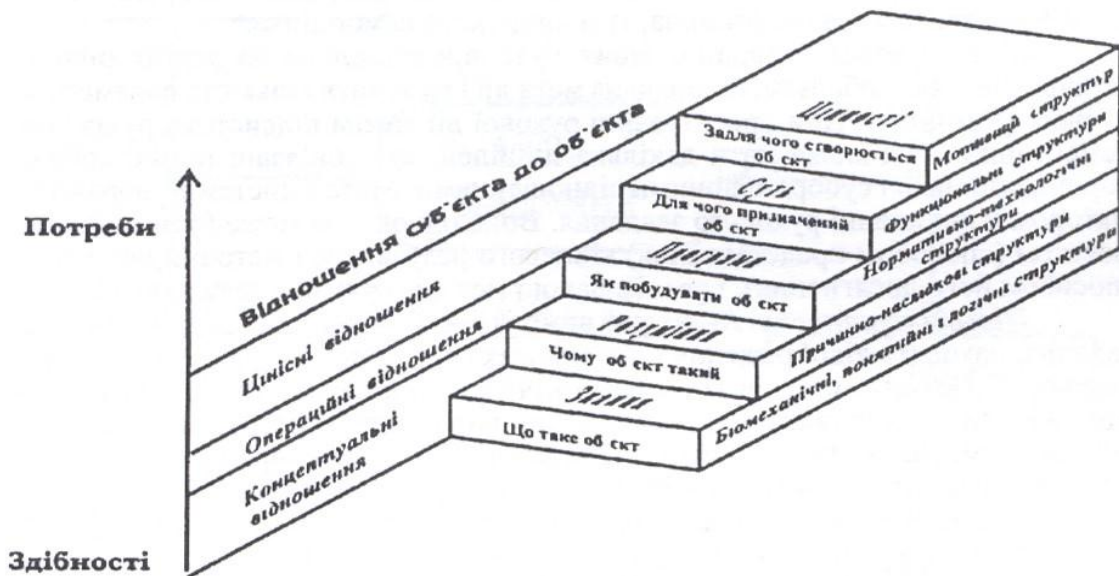

Рис. 2. Проектно-модельна структура рухової дії в системі “суб’єкт-об’єкт”

В процесі пошуку цільових засобів вирішення рухового завдання приймається рішення про ситуацію (що є), рішення про мету (що робити?), рішення про засоби (як робити?). В даному випадку можуть бути три типи рішень, які будуть прийняті:

- 1) актуалізація способу дії (при наявності освоєної рухової програми);
- 2) вибір способу дії (при наявності достатньої кількості рухових програм);
- 3) розробка способу дій (при відсутності рухових програм) [4].

Таким чином, теоретичні дослідження, які пов’язані з визначенням суб’єкт-об’єктивної основи рухової дії, дозволяють зробити такі узагальнення:

1. Поняття “рухова дія” повинна розглядатися як об’єкт, який підлягає пізнанню (гносеологічний аспект), оцінці (аксіологічний аспект), формуванню технологій (методологічний аспект), формуванню умінь та навичок (праксіологічний аспект).
2. Рухова дія спортсмена як вирішення завдання - процес, який підпорядкований загальним закономірностям прийняття суб’єктом творчого рішення про те, що він повинен робити, як і для чого.
3. Пошук цільових засобів вирішення рухових завдань реалізується в широкій зоні: від системи евристичного орієнтування (сукупність відбірних і регулятивних правил, способів розробки рішень) до алгоритмів (сукупність технологічних операцій і їх послідовність).

Література

1. Донской Д.Д., Дмитриев С.В. Двигательная задача в спортивных действиях // Теория и практика физической культуры, 1994, №11. - С. 40-43.
2. Дмитриев С.В. Дидактические основы ценностно-смыслового и биомеханического моделирования двигательных действий спортсмена, Нижний Новгород, 1995. - 150с
3. Лапутин А.Н. Биомеханические основы построения физических упражнений // Управление биомеханическими системами в спорте. - К.: КГИФК, 1990. - С. 5-29.
4. Синіговець В.І. Логічна програма навчання руховим діям учнів // Теорія та методика навчання та виховання /Гол. ред. С.Ю.Балбенко. - Харків: ХДПУ, 1998. - Вип. III. - С.10-13.